
Kimmo Nuotio – Casper Herler
– Johan Boucht (toim./red.)

Nykyajan muuttuva oikeus – Nutida rätt i förändring

r.f. Justus ry. 10 vuotta/år

Julkaisuvaliokunta

Raimo Lahti, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen kuva: Oikeuden tunnuksia esittävä korkokuva vuodelta 1786.

Vaasan hovioikeus. Valokuva: Unto Heinonen.

(Julkaistu Vaasan hovioikeuden luvalla.)

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-192-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2001

Sisälllys – Innehåll

Esipuhe – Företal	7
<i>Kimmo Nuotio – Casper Herler</i>	
1 Muuttuuko oikeus todella? Oikeuskehityksen syvyys muutoksen vuosikymmenellä	11
<i>Kimmo Nuotio</i>	
2 Kiinnostaako enää pohjoinen?	53
<i>Pia Letto-Vanamo</i>	
3 Maailman oikeusperheiden luokittelu 2000-luvulla	67
<i>Jaakko Husa</i>	
4 Nautintaoikeus Sananvapaus ja sensuuri psykoanalyttisen lainopin tarkastelussa	83
<i>Ari Hirvonen</i>	
5 Seksuaalirikosten muutokset ja sukupuolittunut subjekti	113
<i>Johanna Niemi-Kiesiläinen</i>	
6 En legalstrategi för 2000-talet	141
<i>Lars D. Eriksson</i>	
7 Havaintoja hallinnollisten säädösten antovallan puitteista uuden perustuslain järjestelmässä.	153
<i>Mikael Hidén</i>	
8 Hyvä hallinto – aito perusoikeus?	177
<i>Olli Mäenpää</i>	
9 Kohti uuden talouden juridiikkaa	191
<i>Juha Pöyhönen</i>	
10 Osakkeenomistajan oikeudesta osallistua yhtiökokoukseen	207
<i>Heikki Toiviainen</i>	
11 Anspråk och säkringsåtgärd	223
<i>Marcus Norrgård</i>	

DEN JURIDISKA UTBILDNINGEN

12 Pedagogiska utmaningar för juristutbildningen	237
<i>Johan Bärlund</i>	
13 Behövs det en ny examensreform – juridik i småbitar eller som helheter?	249
<i>Thomas Wilhelmsson</i>	
14 Om sätten att utbilda jurister	257
<i>Dan Frände</i>	
15 Den juridiska utbildningen – ett genmäle	263
<i>Johan Boucht</i>	
16 Justus r.f. 10 år – Justus ry. 10 vuotta	281
<i>Katriina Kuusniemi – Sanna-Maria Jokinen</i>	
Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan Vaasan koulutusyksikössä aloittaneet opiskelijat vuosina 1991–2001	295
Justus r.f.:s styrelser åren 1991–2001	298
Kirjoittajaluettelo – Förteckning över författare	299

13 Behövs det en ny examensreform – juridik i småbitar eller som helheter?

1 Utvärderingen av undervisningen

Vid Helsingfors universitet pågår för tillfället en breitt upplagd process för en utvärdering av den undervisning och de examina som erbjuds vid universitetet. Genom utvärderingen, som utförs av internationella expertpaneler, följer man upp den utvärdering av universitetets forskningsverksamhet som genomfördes för ett par år sedan. Målet med utvärderingen av undervisningen är inte blott att positionera Helsingfors universitet i den tilltagande internationella konkurrensen på utbildningsmarknaden, utan även, och framför allt, att skapa ett underlag för en utveckling och förbättring av vår undervisning och våra examina.

Som en led i utvärderingsprocessen har fakulteterna ombetts utföra självvärderingar av den egna undervisningen. Juridiska fakulteten har, bl.a. efter en diskussion på vårens fakultetsdagar, vid slutet av vårterminen 2001 fastställt en självvärderingsrapport i enlighet med de direktiv som givits. Självvärderingsrapporten innehåller mycket intressant läsning. Den är välgjord och skyggar inte för självkritik.

I självvärderingsrapporten diskuterar man främst undervisningens uppläggning och metoder, inom ramen för rådande curriculum. Däremot berör man mer i korthet – som en utmaning för framtiden (självvärderingsrapporten p. 4.2) – det eventuella behovet att utveckla själva examensstrukturen. Jag tror emellertid att just den existerande strukturen till vissa delar försvårar utvecklingen av en modern pedagogiskt upplagd undervisning. Detta gäller särskilt de obligatoriska ämnesstudierna, som ju i dag representerar cirka hälften av examen.

Jag vill därför här dra en lans för en ny uppläggning av de obligatoriska ämnesstudierna, i vilken man skulle överge den splittring i hela 19 osam-

manhängande småbitar om 2–7 studieveckor som i dag karaktäriserar denna del av studierna, till förmån för några större, mer koncentrerade helheter. Det är trevligt att kunna göra ett sådant inlägg just i festskriften till Justus, då fakultetens Vasaenhet ju i många avseenden kan ses som en pedagogisk föregångare och ett experimentfält.

2 Erfarenheter från Sverige

Högskoleverket lät år 1999–2000 utföra en utvärdering av alla Sveriges juristutbildningar (Rätt juristutbildning? Utvärdering av juristutbildningen, Högskoleverkets rapportserie 2000:1 R, kan även läsas via Högskoleverkets hemsida www.hsv.se). Jag hade uppdraget att fungera som ordförande för den bedömargrupp som utförde utvärderingen. Processen gav en helhetsbild av den svenska juristutbildningen, som är av betydande intresse då vi ser på behovet att utveckla vår egen examen.

Jag vill ingalunda hävda att allt är så mycket bättre i Sverige och att vi borde ta efter allt som görs där. Det finns också gott om utrymme för kritik – t.ex. mot den mycket traditionella domarcentrerade bild av juridiken som råder vid vissa (men inte alla) lärosäten. Likväl tror jag att man satsar mer på utbildningen vid de svenska fakulteterna än hos oss (vår forskning är i gengäld mycket högklassig). Därför finns det anledning att notera ett antal iakttagelser som jag kunnat göra i anslutning till utvärderingen.

Vid flera lärosäten i Sverige bygger utbildningen på en genomtänkt pedagogik. Särskilt imponerande är den konsekventa övergången till olika varianter av PBI (problembaserad inläring) i Uppsala och Göteborg. Man betonar också vid alla utbildningsinstitutioner vikten av pedagogisk diskussion och utbildning.

Frågor av detta slag berörs också på ett förtjänstfullt sätt i utvärderingen av undervisningen vid vår fakultet. Utvärderingsprocessen, i kombination med den allmänna strävan att betona vikten av undervisningen vid universitetet, kan förhoppningsvis leda till förbättringar också hos oss i dessa avseenden. Jag skall emellertid inte här beröra denna fråga närmare. Jag vill i stället notera ett antal iakttagelser som direkt anknyter till examensstrukturen:

- Studiegången vid de svenska lärosätena är långt starkare bunden än hos oss. Detta betyder att man kunnat strukturera den så att man i senare delar kan bygga på vad man tidigare lärt sig. Åtminstone i princip fördjupas inläringen fortgående.
- Undervisningen är strukturerad i större helheter än hos oss. Kurserna är

huvudsakligen 10- och 20-poängskurser, vilket hos oss skulle motsvara 10–20 studieveckor. Endast vissa specialkurser är fempoängskurser, men de representerar endast en liten del av examen. Detta innebär inte, att man nödvändigtvis har 20 studieveckors megatentamina. En kurs kan bestå av flera tentamina, skriftliga arbeten, seminarier, föreläsningar m.m. De olika delarna kan emellertid fogas samman så att de kompletterar och stöder varandra. Andelen skriftliga arbeten, som på detta sätt på ett naturligt sätt kan integreras i undervisningen, förefaller också på de flesta ställen i Sverige vara långt större än hos oss.

- Denna struktur förutsätter och medför ett närmare samarbete mellan lärarna än vad vi är vana vid hos oss, där varje lärare mer eller mindre autonomt utformar sitt eget undervisningsutbud. I kurserna deltar flera lärare, vilkas insatser koordineras till en helhet. För varje kurs finns en kursansvarig som ser till att samspelet fungerar.
- Då kurshelheterna är större är det också lättare att få till stånd en fungerande feedback-mekanism och en fortgående utveckling. Varje kurs utvärderas regelmässigt av studenterna efter kursen, och man beaktar i mån av möjlighet erfarenheterna då nästa kurs planeras.

En strukturerad studiegång, som möjliggör att kunskapen fördjupas, större och mer genomtänkta helheter, ett närmare samarbete både mellan lärarna och mellan lärare och studenter inom ramen för sådana helheter – dessa drag i “den svenska modellen” förefaller det vara all anledning att hålla i minnet då man överväger, hur vår egen modell kunde utvecklas.

3 Vår egen självkritik

I den självkritik som kommer till uttryck i den juridiska fakultetens självvärderingsrapport pekar man på ett flertal problem. Många av dessa problem hänför sig till ämnesstudierna:

- Man framhäver att fakultetens målsättningar med utbildningen – bl.a. förmåga att tillämpa den inhämtade kunskapen i en juridisk argumentation och att se de värden, intressen och verkningar som ansluter sig till olika lösningsalternativ (självvärderingsrapporten p. 1.1) – inte förverkligas fullt ut. Särskilt i ämnesstudierna lämnas föga utrymme för utvecklingen av det vetenskapliga och rättsliga tänkandet (p. 1.3).
- Detta konstaterande är på ett intressant sätt förbundet med studerandenas kritik av ämnesstudierna. Studerandena upplever att växelverkan mellan studenter och lärare är svag och att studerandena har mycket små

- möjligheter att påverka undervisningen under detta skede (p. 2.3.2).
- Man noterar också som en utmaning att examen i dag är mer omfattande än motsvarande examina i de flesta av EU:s medlemsländer. Tiden för avläggande av examen borde förkortas (p. 4.2). Trycket mot en förkortning riktar sig uppenbart främst mot de obligatoriska ämnesstudierna som upptar en betydande del av den tid som studerandena använder för examen.
 - Också bedömningen att man borde anknyta föreläsningar, seminarier och tentamina närmare till varandra så att inläringen skulle bli mer effektiv (p. 4.2) är mest akut vad avser de obligatoriska ämnesstudierna.

Tillspetsat kunde man sammanfatta kritiken av de obligatoriska ämnesstudierna – som alltså är baserad på fakultetens egen självkritik – i påståendet att de framstår som ett fortgående överlångt grundkursskede, där man utan närmare samverkan mellan lärare och elever och utan planmässighet inhämtar ytliga baskunskaper utan att egentligen lära sig tillämpa dem. Jag vill genast, för att undvika sårade, men motiverade motreaktioner, poängtera att detta är en ensidig bild och endast en helhetsbild. Inom många ämnen förekommer punktvis goda undervisningsåtgärder och gott undervisningsmaterial, som är värda allt beröm. Likväl tror jag att man som helhet kan se de obligatoriska ämnesstudierna som en passiverande del av studierna, som är mer inriktad på informationsinhämtning än på förståelse och tillämpning. De kompletterande och särskilt de fördjupande studierna ger mycket mer av riktig inläring.

Inom ramen för de obligatoriska ämnesstudierna som de ser ut i dag har man heller inte kunnat i tillräcklig mån integrera den samverkan mellan nationellt och internationellt som är allt viktigare för dagens jurist. I detta skede av studierna är antalet inslag på främmande språk i kursfordringarna minimalt (liksom tyvärr också antalet inslag på svenska, något som jag förbigår i detta sammanhang). Juristutbildningen skiljer sig här från flertalet andra akademiska utbildningar, vilket kontrasterar starkt mot (eller kanske förklarar?) det faktum att jurisstuderandena hör till de mest aktiva nyttjarna av universitetets internationella utbytesprogram.

Något borde alltså göras när det gäller de obligatoriska ämnesstudierna. Jag tror att en tillräcklig utveckling är svår att åstadkomma inom ramen för den nuvarande examensstrukturen. Inte blott undervisningsmetoderna och -materialet, utan även uppbyggnaden av helheten borde utvecklas. Då man överväger detta kan också erfarenheterna från Sverige erbjuda argument.

4 Ett förslag

Dagens obligatoriska ämnesstudier lider m.a.o. av splittring, ytlighet, brist på pedagogisk växelverkan och alltför stor omfattning. Man borde eftersträva en koncentrerad och fördjupning. Som jag ser det kan man inte åstadkomma detta i en modell, där man särskilt, och i valfri ordning, avlägger studieprestationer i 19 ämnen. I flertalet fall medger denna splittrade tidsresurs ingen fördjupning och koordinering.

Jag tror m.a.o. att man i de obligatoriska ämnesstudierna borde eftersträva större, gärna terminslånga helheter på 10–20 studieveckor. Inom varje sådan helhet skulle de olika delmomenten koordineras så att de stöder varandra och medger en fortgående fördjupning av inläringen. För helheten skulle ges ett gemensamt vitsord, som skulle knyta samman studentens tentamens- och andra prestationer inom helheten. Dessa prestationer skulle naturligtvis vara lämpligt fördelade över den tid kursen varar; min tanke är inte att man skulle mäta inläringen med en enda stor sluttentamen vid slutet av varje kurs. Studenterna skulle dock alltid vid hela kursens slut ges möjlighet att utvärdera helheten.

Sådana större helheter skulle göra det möjligt att också inom ramen för de obligatoriska ämnesstudierna förverkliga en sådan ökning av tvärvetenskapligheten och samarbetet mellan de olika läroämnena som fakulteten i sin självvärderingsrapport ser som en av de centrala nya möjligheterna för framtiden (p. 4.4).

Man borde också överväga i vilken mån ordningsföljden, i vilken helheterna avläggs borde fastställas på ett tvingande sätt. Åtminstone till någon del förefaller det vara en förutsättning för en undervisning som leder djupare att man kan bygga på kunskaper från tidigare skeden.

I en sådan modell kunde de obligatoriska ämnesstudierna bestå av tre–fyra större helheter om 10–20 studieveckor var. Den ordningsföljd i vilken man avlägger helheterna kunde vid behov vara till någon del bunden.

En sådan struktur skulle naturligtvis i någon mån minska studerandenas valfrihet. Jag tror emellertid att kraven på såväl en effektiv resursanvändning som en utvecklande pedagogik förutsätter att vi i rimlig grad överger den mer eller mindre totalt anarkistiska modell som vi följer i dag. Genom att möjliggöra flexibla kompletteringar m.m. kan man säkert också lindra de problem som en mera inrutad studiegång för med sig. I varje händelse ser jag det som otänkbart att man kan utveckla en god examen utgående från premissen att flertalet studeranden heltidsarbetar och därmed avlägger

studierna som bisyssla.

Kritikern invänder nu att förslaget att skapa större helheter visserligen kan möjliggöra en bättre koordinering av undervisningsinsatserna så att de i högre grad stöder varandra – vilket ju redan i sig skulle vara ett viktigt resultat! – men att det inte har någon effekt vad avser problemet att de obligatoriska ämnesstudierna tar för lång tid i anspråk. Tvärtom skulle ju kravet på en fördjupning redan i detta skede leda till en ytterligare förlängning.

Svaret på detta ligger i det krav på koncentration som jag också nämnde. Jag tror helt enkelt inte att vi kan fortsätta att ge studenterna en halvt grundkursmässig översikt över så många delar av rättsordningen som möjligt (alla delar får vi aldrig med, hur vi än försöker). Det är viktigare att man på ett djupare sätt kan analysera vissa sådana delar av rätten som generellt påverkar det rättsliga tänkandet än att kunna täcka så mycket som möjligt. Hellre en mer ingående förståelse t.ex. av kontrakts-, skadestands- och sakrättens allmänna principer, de mänskliga rättigheterna, förvaltnings allmänna principer, straffrättens allmänna del och det juridiska förfarandet, än en genomgång av ett stort normmaterial på en nivå, som är mer detaljerad än vad som behövs för en översikt av rättsordningen, men mindre ingående än vad som är av nöden för att kunskapen verkligen skulle kunna tillämpas.

Jag har hittills inte nämnt exempel på vad man kunde lämna bort – och det är också med stor motvilja som jag ovan uppräknat exempel på vad man eventuellt borde ta med – därför att detta utan undantag brukar leda till starkt emotionella negativa reaktioner bland dem som anser att “deras” ämne på något sätt nedvärderas. Men med handen på hjärtat: tror vi verkligen att den omständigheten, att en student cirka två gånger läst en lärobok rörande ett visst ämne och sedan i tentamen erhållit några poäng för sitt svar på frågan från denna bok, gör honom mycket bättre utrustad än den som blir tvungen att stifta närmare bekantskap med just detta ämne först som jurist, men som i stället har en djupare allmän kunskap i juridisk argumentation och rättsliga principer?

En komparativ utblick visar också att många sådana områden som vi ser som omistliga delar av våra obligatoriska studier i andra länder kan vara frivilliga kompletterande ämnen. Jag tror inte att man på denna grund kan utgå från att juristerna från dessa länder kan betraktas som mindre kompetenta. Förteckningen över sådana ämnen kan göras lång: någonstans är konsumenträtten frivillig, någon annanstans associationsrätten eller imma-

terialrätten (jag nämner dessa först, inte för att jag tror att man primärt bör skära bort dem, utan för att de hör till “mina” ämnen och jag alltså vill undvika den emotionella reaktionen att jag nedvärderar “de andra”); delar av miljö- och arbetsrätten och av skatterätten är andra exempel. Jag betonar igen: i detta skede vill jag inte utpeka något enskilt ämne, utan snarare plädera för en förutsättningslös diskussion om vad som verkligen är nödvändigt att ta med i de obligatoriska ämnesstudierna.

Hur vi än vänder oss, måste vi nämligen på sikt göra något med de obligatoriska ämnesstudierna. I dag ser vi en yrkeshögskolesektor på snabb frammarsch. I denna kontext har man definierat skillnaden mellan universiteten och yrkeshögskolorna så att de förstnämnda ger en på forskning baserad undervisning. Detta innebär inte blott att undervisningen bör byggas på egen forskning. Det implicerar också att undervisningen bibringar studerandena ett vetenskapligt förhållningssätt, en förmåga att kritiskt utvärdera kunskap och att producera egen kunskap. De obligatoriska ämnesstudierna, som fyller en mycket betydande del av hela innehållet i den juridiska examen, fyller i ringa grad dessa krav på akademisk utbildning. Om vi på ett övertygande sätt vill kunna motivera, varför juristutbildningen bör kvarstå som ett monopol för universiteten, måste de obligatoriska ämnesstudierna reformeras.